

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті йдеться про те, що заняття туристсько-краєзнавчою роботою є одним з оптимальних засобів формування у школярів пізнавальних інтересів.

Ключові слова: інтерес, туристсько-краєзнавча робота, гуртки.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розбудови Української держави важливого значення набуває робота позашкільних навчальних закладів по створенню умов для формування активної, самостійної, творчої особистості школяра. Законом України про позашкільну освіту, Національною доктриною розвитку освіти України, Концепцією позашкільної освіти і виховання визначено, що центром навчально-виховної діяльності різних навчальних закладів є дитина, а метою – виховання і розвиток творчого потенціалу та соціальної активності гуманістично спрямованої особистості, формування її системи цінностей, де цінність природи і людини, її вільного розвитку визначаються як провідні. Ця проблема стосується всіх ланок освіти – від дошкільної до вищої. Але особливе місце у цих процесах посідає позашкільна освіта.

Саме у позашкільних навчальних закладах, враховуючи специфіку побудови їх навчально-виховного процесу – добровільність, варіативність, необмежені можливості у часі й географічних межах здійснення, практичну спрямованість, туристсько-краєзнавча діяльність має забезпечити умови пізнання дитиною навколишнього світу в усій багатогранності його складних взаємозв'язків і взаємозалежностей, створити сприятливі умови для задоволення її власних інтересів, освітніх запитів і потреб у самопізнанні, самореалізації та становленні, у формуванні пізнавальних інтересів і високого рівня її особистісних якостей [8].

У сучасних умовах все більшого значення набуває формування у підлітків пізнавальних інтересів, що є важливою умовою вдосконалення і одночасно показником ефективності навчально-виховного процесу [6, 5 – 6].

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Основні аспекти формування і розвитку

пізнавальних інтересів особистості завжди привертала увагу психологів, педагогів, методистів, учителів-практиків. В Україні ці питання вивчали А.М. Алексеюк, І.Д. Бех, Н.М. Бібік, В.В. Вербицький, С.У. Гончаренко, Л.А. Гордон, О.І. Киричук, Б.С. Кобзар, Г.С. Костюк, В.М. Мадзігон, Р.А. Науменко, В.О. Онищук, В.М. Оржеховська, В.Ф. Паламарчук, І.П. Підласий, О.Я. Савченко, О.І. Синиця, В.О. Сухомлинський, Т.І. Сущенко та інші.

Використання туристсько-краєзнавчих форм і методів роботи з метою розвитку пізнавальних інтересів школярів представлені в дослідженнях А.А. Бородай, Г.А. Гришиної, А.П. Климової, В.В. Дранишнікова, А.С. Хоптяра, І.Т. Пруса та інших.

Постановка завдання. Проаналізувати ефективність роботи позашкільних занять туристсько-краєзнавчих гуртків з питань формування пізнавальних інтересів у старших підлітків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Самостійна робота, яка є взаємообумовленою ланкою між навчанням у школі та позашкільною освітою, має певні переваги у цьому процесі: широке охоплення учнів різноманітними і цікавими формами організації дозвілля, добровільність виявлення інтересу до навчальних предметів або наукової діяльності, вплив на свідомість та реалізацію інтересів учнів у галузях знань, які виходять за межі шкільної програми [13].

Інтерес розглядається як вибіркове емоційно-пізнавальне ставлення особистості до предметів, явищ, подій навколишньої дійсності, а також до відповідних видів людської діяльності. Маючи складну психологічну структуру, інтерес не зводиться до окремого конкретного психічного процесу, а є певною формою зв'язку між потребами особи та засобами їх задоволення. За своєю природою інтерес не є вродженою властивістю особистості, він формується під

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

впливом на людину навколишньої дійсності, тобто має соціальний характер. Різноманітність предметного світу, в якому живе людина, викликає у неї різні інтереси, розвиток і формування яких відбувається в процесі різних видів діяльності: ігрової, навчальної, трудової, громадської. Інтереси різняться змістом, широтою, стійкістю, силою і дієвістю. Цінність пізнавального інтересу для розвитку особистості полягає в тому, що пізнавальна діяльність в даній предметній області, під впливом інтересу до неї, активізує психічні процеси особистості, надає їй глибоке інтелектуальне задоволення, яке сприяє емоційному підйому, призводить до того, що пізнавальний інтерес починає виступати як важливий мотив активності особистості, її пізнавальної діяльності.

К.Д. Ушинський, Б.Г. Ананьєв, М.Ф. Добринін розглядали пізнавальний інтерес як сукупність важливих для розвитку особистості психічних процесів, основним елементом яких є вольове зусилля [3].

У психологічній енциклопедії інтерес – це форма вияву вибіркового ставлення особистості до об'єкта, що визначається його життєвою важливістю і емоційною привабливістю. Суб'єктивно інтерес виявляється в емоційному забарвленні пізнавальних потреб людини [9].

В педагогічному словнику інтерес трактується як форма прояву пізнавальної проблеми, яка забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення мети діяльності й тим самим сприяє орієнтації, ознайомленню з новими фактами більш повному і глибокому відображенню дійсності [1].

У філософському словнику інтерес визначається як спосіб відношення соціального суб'єкта до необхідних умов існування і розвитку його, що виражається в прагненні створювати і використовувати ці умови. Інтереси формуються і реалізуються через практичну діяльність [12].

Отже, на нашу думку, заняття туристсько-краєзнавчою роботою є одним з оптимальних засобів формування у школярів пізнавальних інтересів. Дитячо-юнацький туризм як специфічна система – це складне утворення. Як ціле він постає перш за все у відносинах з оточуючим середовищем: політичним, економічним, соціальним та екологічним. Виступаючи складовою туристської галузі країни, дитячо-юнацький туризм в Україні в першу чергу покликаний вирішувати важливі соціальні завдання, пов'язані з вихованням, оздоровленням та освітою підростаючого покоління засобами туристсько-краєзнавчої діяльності, а саме:

- отримання нових знань;
- фізичне оздоровлення та профілактика захворювань;
- орієнтація підростаючого покоління на здоровий спосіб життя, формування активної життєвої позиції;
- розвиток кращих моральних людських якостей та відносин;
- екологічне виховання, виховання свідомого ставлення до природи нашої країни [4].

На сьогодні в Україні діє 100 центрів туризму і краєзнавства учнівської молоді та станції юних туристів, які є базовими організаційно-методичними осередками розвитку дитячо-юнацького туризму в регіонах. Слід відзначити, що останнім часом серед позашкільних навчальних закладів зростає саме мережа центрів туризму і краєзнавства. Найбільшу кількість центрів туризму мають: Дніпропетровська та Хмельницька області – по 8 кожна, Луганська і Полтавська – по 7, Львівська, Черкаська, Волинська – по 6, Донецька, Харківська – по 5 [13].

Одним з основних напрямків роботи центрів дитячо-юнацького туризму (станцій юних туристів) є гурткова робота. Гуртки (об'єднання) також, як правило, поділяються на туристсько-спортивні та краєзнавчі в залежності від того, які напрямки туристсько-краєзнавчої діяльності в програмі гуртка переважають.

Модель туристської роботи має таку структуру:

- туризм який складається з походів і подорожей;
- змагання з техніки пішохідного туризму;
- змагання з техніки спортивного туризму (який складається із пішохідного, гірського, водного та вело туризму).

В свою чергу, походи та подорожі поділяються на тематичні, загально-оглядові та спортивні. Відповідно спортивні походи поділяються на походи вихідного дня, ступеневі та категорійні. Ступеневі походи передбачають методичну роботу до складу якої входять: організація майстер класів, семінарів-практикумів, інструктивно-методичних нарад, тренувальних зборів.

З пізнавальними функціями туризму пов'язано і його виховне значення. Відвідини місць, пов'язаних з революційною, бойовою і трудовою славою народу, з пам'ятками громадянської і Другої Світової війни, меморіалами – сприяють формуванню пізнавальних інтересів туристів.

Туризм в широкому значенні цього поняття є сукупністю організованих і планових заходів, які

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

поводяться у вигляді прогулянок, екскурсій, походів і подорожей, з метою пізнання тих, або інших географічних районів, нових країн, активного і пізнавального відпочинку, фізичного розвитку і спортивного вдосконалення.

У туристських подорожах і походах створюються можливості для близького спілкування з природою, для її естетичного сприйняття і глибшого пізнання, для формування дбайливого відношення до природних багатств, розуміння суті і знання охорони природи, для вивчення її визначних пам'яток і об'єктів, що охороняються [11].

Під час подорожей і походів учні знайомляться з природою та історією краю, культурою і побутом населення, проводять суспільно-корисні роботи по охороні природи. Все частіше юним туристам даються завдання дослідницького характеру, наприклад, з пошуку корисних копалин, з нагляду за чистотою і повноводністю малих річок, з обліку тварин.

У туристських походах учні опановують специфічні туристські уміння і навички: розбивати намет, розпалювати багаття і готувати на ньому їжу, орієнтуватись на місцевості за допомогою мапи і за природними ознаками, долати природні перешкоди, використовуючи техніку різноманітних переправ.

Туристсько-краєзнавчі заняття є цікавими і корисними в освітньому і виховному відношенні, проведенні дозвілля школярів [7, 5]. Тому туризм займає значне місце у вільному від навчання часу школярів, в період канікул, в недільні і святкові дні і є одним з основних напрямів позашкільної виховної роботи.

Туристсько-краєзнавча діяльність не можлива без екологічного, трудового, естетичного виховання туристів. Зміни природного середовища з кожним роком набувають небезпечних масштабів. Один із шляхів розв'язання цієї проблеми – просвіта населення і насамперед дітей [2].

Цікавим є досвід туристсько-краєзнавчої роботи у дитячому санаторії "Озерний", який розташований у Конча-Заспі, організовано екскурсії екологічними стежками. Стежка прокладається таким чином, щоб екскурсанти, мандруючи, побачили як найбільше цікавих об'єктів. На сьогодні фахівцями-біологами розроблено чотири екологічні стежки:

- перша стежка ознайомлює дітей із сосновим лісом як екологічною системою, притаманною йому флорою і фауною.

- дуга стежка проходить листяний та мішаний ліс. Це дає змогу учням дізнатись про відмінності

між цими типами лісів, про живих істот та їх пристосування до умов навколишнього середовища, в якому вони мешкають.

- третя стежка ознайомить дітей з рослинним і тваринним світом заплавлених луків.

- четверта стежка ознайомлює з різними типами прісноводних водойм, їх флорою і фауною [2].

Невід'ємною рисою туристсько-краєзнавчої діяльності є трудове виховання. Так, у багатьох туристських клубах стало традицією під час походів проводити "трудові десанти", де учні займаються суспільно-корисною працею. Заслужовує уваги робота туристів Бердичівського міського клубу Житомирської області, які під час походів проводять укріплення берегів місцевої річки Гнилоп'яті. Їхніми зусиллями на площі два гектари посаджено парк. Узимку на річці туристи прорубують ополонки, щоб риба могла дихати, допомагають перезимувати диким птахам: обладнують годівниці, заповнюють їх щодня кормом, відчищають від снігу [5].

Важливим є також естетичне виховання туристів. Під час походу, коли група туристів знаходиться на стоянці, подалі від населеного пункту, туристи можуть перебувати в шортах, майках, ходити босоніж. Але у населених пунктах, при зустрічі з місцевими жителями вони обов'язково мають рахуватися зі звичаями і традиціями, існуючими в даній місцевості [5].

За даними обласного центру туризму, з учнівською молоддю м. Хмельницького та області в 2007 році організовано та проведено 10 категорійних походів: дев'ять – першої та один – другої категорії складності. Районом походу сім груп обрали Карпати; одна – гірський Крим і одна команда мандрувала по Хмельницькій області. Також було зафіксовано дев'ять ступеневих походів.

Проаналізувавши документацію роботи туристсько-краєзнавчих гуртків М. Хмельницького, ми з'ясували що керівники туристських гуртків впродовж навчального року проводять зі своїми вихованцями подорожі та походи вихідного дня, організовують різноманітні змагання з туризму серед гуртківців міста та беруть активну участь в змаганнях з техніки пішохідного туризму. Також кілька разів на місяць проводяться навчально-тренувальні походи за межами міста.

За даними міського відділу освіти в школах м. Хмельницького нараховується 29048 учнів. З них – 10154 займаються в позашкільних закладах міста які характеризуються за такими напрямками діяльності: художньо-естетичний; туристсько-краєзнавчий; науково-технічний;

